

AKTÖR ELLER HANDELSVARA?

Nina Nyman

Katariina Mäkinen. 2012. *Becoming Valuable Selves. Self-Promotion, Gender and Individuality in Late Capitalism*. Tampere University Press, Tampere. 321 s.

Katarina Mäkinens doktorsavhandling *Becoming Valuable Selves. Self-Promotion, Gender and Individuality in Late Capitalism* behandlar, som titeln illustrerar, processen att skapa ett själv genom personlig marknadsföring i ett senkapitalistiskt samhälle. Området hon studerat är arbetslivet och jobbsökande och då främst via arbetslivscoaching. Mäkinen har intervjuat 17 finska coacher och noga kartlagt och analyserat processer kring marknadsföringen av sig själv (self-promotion).

Mäkinens forskningsfrågor behandlar hur marknadsföringen av självet avgränsas och skapas i coaching och hur självet är inramat i processer av marknadsföring. Hon besvarar frågorna genom att öppna upp för många möjliga tolkningar och narrativ och sammanfattar i slutet av boken teman i intervjuerna som individualisering, subjektivering av arbete, kommodifiering och post-feministiska tendenser. Mäkinen behandlar intervjuerna med hjälp av konceptet ”kritisk respekt”, vilket visar sig vara en användbar metod. Dilemmat för Mäkinen är att samtidigt kritisera och respektera de informanter som gett sin tid och sitt kunnande till hennes forskning.

SJÄLVHJÄLP OCH DET FEMININA

Mäkinen undersöker coaching som ett exempel på feminineringen av arbetskraften och konstaterar att coacher hjälper människor att ta sig åt det håll de vill komma genom ”hjälp

till självhjälp”. Många av de intervjuade beskriver coaching som ett vårdande yrke och ett jobb de känner sig kallade till. Arbetets form gör att Mäkinen argumenterar för att coaching kan ses som en del av femininisering av arbetskraften trots att de registrerade coacherna i praktiken till överväldigande del män. Kön är något som inom coaching kan beskrivas som rörligt och stabilt på samma gång och frågan om coaching verkligen är maskulint eller feminint är därför inte relevant enligt Mäkinen. Frågan blir då hur de det maskulina och feminina tar sig i uttryck och värderas som objekt på en marknad. Kvinnors och mäns existens som ett dualistiskt par ifrågasätts inte, men de färdigheter som räknas som feminina eller maskulina får ett eget rörelseutrymme i förhållande till efterfrågan. De coacher Mäkinen avslöjar som kvinnor genom att ta upp deras erfarenhet som just kvinnor beskriver sin situation på en orättvis arbetsmarknad genom att lyfta upp sina egna lösningar som personliga, inte kollektiva. Coacherna poängterar att de inte har blivit offer för omständigheterna, och att prata om ett kollektivt förtryck tolkar de som ett personligt misslyckande; att sätta sig själv i en offerroll. Samtidigt lyfter de upp sina möjligheter att, som kvinnor, förstå och hjälpa andra kvinnor att hjälpa sig själva. De beskriver även sina tidigare jobb (före jobben som coacher) som ojämlika och förklarar att deras möjligheter att ändra på sin egen situation och hjälpa andra att förändra deras ökat med deras karriärbyte. Mäkinens analys av de intervjuades berättelser visar att de använder motsättningar i sina beskrivningar eftersom det saknas sätt att beskriva kvinnornas erfarenheter. En viktig poäng är hur

kön frikopplats från sin traditionella roll och maktobalansen osynliggörs genom fokusering på personligt aktörskap.

Vidare lyfter Mäkinen fram att coaching inte bara är för människor med pengar, utan också används för att hjälpa t.ex. arbetslösa. Coaching stöds finansiellt från högre nivå, som kommun, stat och EU. En del coacher som jobbat med arbetslösa berättade för Mäkinen att coaching kanske inte är det mest relevanta eller effektiva sätt att förbättra situationen för arbetslösa, men att coaching kan ha en vårdande inverkan. Mäkinen analyserar klass på liknande sätt som kön och visar att det är frågan om en process som fungerar enligt samma mönster. Alltså inte via den uteslutning som kunde vara väntad, utan via tvångsmässig inkludering som osynliggör klassklyftor. Marknadsföringen av sig själv presenteras som ett steg i individualiseringsprocessen och inkluderingen sker således genom inläring av en reflexivitet som vänder sig inåt istället för utåt i sökandet av orsaker till den egna situationen.

EXKLUDERAD ELLER INKLUDERAD?

Mäkinen visar i sin forskning hur kön kan beskrivas som irrelevant genom att inkluderas istället för att exkluderas. Det är frågan om ett cementerande av hierarkier i aktörskapets namn. Förändring beskrivs inom coaching som att ta plats på ett individuellt plan, inte på ett samhälleligt. Och då kan kön sluta betyda något utan att jämlikhet har uppnåtts. Mäkinen kopplar ihop diskursen med postfeminism och kapitalism. Hon visar att vokabulären och begreppsapparaten är bekant från feministisk politik och att målet är liknande på ett ytligt plan. Skillnaden ligger i maktanalysen. Vem har makt och varför, vad innebär förändring och vilken förändring är önskvärd? Och vilken funktion har kön och identitet? Känslor av förtyck är en motsättning mot det själv som eftersträvas inom coaching, allt som liknar en offerroll ses som ett misslyckande

och förträngs genom övningar i positivt tänkande. Mäkinen uttrycker det som att skiftet från exkludering till inkludering i termer av individualitet inbjuder till en närmare kritisk granskning av processer av individualisering. Det tyder på att feministisk kritik inte kan ha obestridda föreställningar om aktörskap och fri vilja som bas, eftersom det kan betyda blindhet för många av de konsekvenser skiftet har (s. 275). Detta är högst relevant forskning och det är mycket intressant att följa med Mäkinens analys av processer där kön inte osynliggörs utan snarare personaliseraras och individualiseras.

En anmärkningsvärd detalj är ändå att Mäkinen i sin avhandling har valt att ge informanterna pseudonym i form av siffror istället för påhittade namn. Hon argumenterar för valet genom att hänvisa till den textuella naturen av hennes forskningsmaterial. Som läsare blir det då svårt att följa med enskilda coachers historier. Istället blir informanterna till en massa som inte alltid skiljer sig från andra källor (böcker, nätsidor, föreläsningar). Valet är medvetet, men leder onekligen till att övergripande teman och strukturella mönster synliggörs och får överträde framom olikheter informanterna emellan. Till exempel framkommer informanternas kön endast vid de tillfällen Mäkinen väljer att, för analysens skull, nämna det.

AKTÖR ELLER HANDELSVARA?

Mäkinen skriver att coachers användning av genus som ett objekt eller en resurs är kopplad till individualiseringen av genus och att genus då ses som en personlig ägodel som kan användas till ens fördel och samtidigt användas för att skapa en viss form av individualitet. Det här betyder att problemet kan formuleras som att människor har olika möjligheter att dra fördel av sin könsposition där genus är ett avskilt objekt. Men problemet är snarare att ett sådant synsätt på kön leder till att synen på sociala konflikter och hierarkier förändras

och i förlängningen ökar svårigheterna med att formulera genus utanför ramarna av individuella problem och personlighetsskillnader. Det politiska aktörskapet minskar samtidigt som behovet att känna sig som en aktör ökar, de metoder som påstår sig öka känslan av aktörskap blir allt populärare samtidigt som föreställningarna om vad politiskt aktörskap kan vara blir allt färre (s. 185). Som exempel visar Mäkinen bland annat att svårigheter för kvinnor i ett mansdominerat fält berättas som en historia om *personlig* styrka och kapacitet. Det är ett löfte på arbetsmarknaden och ett värdefullt sådant.

Vidare lyfter Mäkinen fram att kapitalism och könsmaktsförhållandena har båda formats av framväxten av ett självviskt och ägande själv (possessive self) som, trots sitt ursprung i upplysningstidens tänkande, rationella själv, nu grundar sig i ett avståndstagande från gemenskap. Frigörelsens etik byggs på en diskurs där autonomi alltid är bättre än beroende (s. 173). Mäkinen kritiserar feminismens fokusering på aktörskap som den emanciperande faktorn eftersom den diskursen har tagits upp av post-feminister och lätt

blir kontraproduktiv. Förändringar på ett större plan beskrivs som omöjliga. Den enda möjligheten för aktörskap blir som ett handlande subjekt i sitt eget liv och att påverka sin egen attityd. Självet är alltså både det som handlar och platsen där felet ligger, ett fel coaching kan hjälpa dig få styr på om du är villig att se att du är problemet i ditt eget liv. Mäkinen visar på ett trovärdigt sätt hur ojämlikheter blir en fråga om individens eget ansvar och sociala och politiska rörelser omöjliggörs i aktörskapets namn. Hennes kritik får alltså bland annat konsekvenser för de feministiska analysbegrepp som används i emanciperande syfte. *Becoming Valuable Selves* är på så sätt ett tillägg till feministisk teori såväl som en intressant studie av finsk coaching.

Pol. Mag. Nina Nyman on viime kesänä valmistunut naistutkimuksen maisteri Åbo Akademista. Hänen gradunsa käsittelee tatuoidut naiset ja tuottava halu.
ninnyman@abo.fi